

TERMINOLOGIZATION OF LEXICAL UNITS IN THE TEXTILE LANGUAGE

Angelica Preda

PhD Student, University of Craiova

Abstract: In our epoch, when the technique encounters “an explosion”, the specialised languages have an important development. It is about the formation of the terminologies specific to each field of activity. One way of formation the terms is that of the taking over the words from common language, through their semantic enrichment, this phenomenon being called terminologization. Being used individual or in syntagmas, the lexical units get a new sense, specific to that corresponding scientific branch. The textile language appealed to this terminology method, using a range of linguistic elements known to all speakers, giving them the status of terms.

Keywords: terminologization, denomination, semantic, lexicon, textile.

În prezentul articol ne propunem prezentarea aspectelor procesului de terminologizare. Vor fi analizați termeni din lexicul textil, ilustrând modificările semantice ce au loc în fenomenul transferului de sens, dar și pe cele morfosintactice pe care le implică schimbarea statutului unui cuvânt în element al limbajului specializat.

1. Terminologizarea

Constituirea tezaurului terminologic al unui domeniu tehnic este un proces dinamic, niciodată încheiat, deoarece știința evoluează continuu. Modalitățile de numire a noului sunt diverse, vorbind de împrumuturi, calc semantic, mijloace interne și terminologizarea. Acest ultim procedeu presupune „cooptarea” unor cuvinte din limba comună în limbajul tehnic. Specializarea se realizează pe baza unei asemănări între realitatea desemnată inițial de respectivul lexem și elementul recent descoperit. Astfel, cuvântul se îmbogățește semantic, devine termen specializat, dar păstrează nucleul semantic. Dezambiguizarea este dată de context, de utilizarea unor determinanți specifici situației de comunicare. Obținerea unor sensuri noi de către lexeme implică precizarea acestora în lucrările lexicografice, iar dinamica procesului de înnoire a vocabularului face imposibilă realizarea unui dicționar peren.

Termenii formați prin adăugarea unui sens specializat unui cuvânt din limba comună se bucură de o integrare mai ușoară în limbajul specialiștilor, fiind deja cunoscut și facil de utilizat. Este destul de important pentru un utilizator să cunoască paradigma lexemului, deoarece folosirea lui în limbaj nu creează probleme. Spre deosebire de acești termeni, în cazul neologismelor se observă o anumită dificultate în alegerea unei anumite forme din tabloul flexionar al neonomului și, în consecință, acestea pot fi evitate.

O primă categorie de vocabule, care au intrat în sfera mai multor domenii științifice, o constituie cea a denumirilor părților corpului omenesc. Acestea sunt arhicunoscute de vorbitori, iar similitudinea cu elementul nou este cea care declanșează procesul nominal. Asemănarea poate viza forma sau funcționalitatea.

2. Analiza termenilor textili

Un prim cuvânt care a pătruns în lexicul tehnic este „picior”. Transpunerea în terminologie textilă s-a realizat pornind atât de la funcția de susținere a organului uman, cât și de la aceea de deplasare, de a călca. Lexemul se regăsește în structurile: *piciorul bobinei*, *piciorul ochiului*, *piciorul țevii*, *picioruș de presare*, *picioruș pentru tivire*. Există o sintagmă

ce numește un efect de imprimeu textil în pătrățele, cunoscut și sub denumirea de *pepit*; este vorba de structura *picior de cocoș*, preluată din franțuzescul *pied de coq*.

Vocabula „călcâi”, ce denumește o parte a piciorului, se întâlnește în câteva structuri din lexicul tricotașului: *călcâi de acționare la egalizare*, *călcâi de transfer*, *călcâie desenatoare*, *călcâiul acului*, *călcâiul platinei*.

Legat de acțiunea deplasării, de o distanță între două elemente regăsim termenul „pas”. Sintagmele din sfera textilă se realizează cu adăugarea unui substantiv (*pasul cusăturii*, *pasul ochiurilor*, *pasul șirurilor*, *pasul fuselor*, *pasul dinților*, *pas în zigzag*) sau cu un adjectiv determinant (*pas răsucit*, *pas sărit*). *Pasul acului* este o unitate ce denumește distanța dintre două ace la mașina de tricotat, care se măsoară în mm și se notează cu litera T¹. O altă structură ce conține substantivul analizat este *pas de pelerin*, definind „o mișcare alternantă cu amplitudini inegale”²

Cuvântul „dinte”, care pornește de la o realitate osoasă prismatică și ascuțită, a pătruns în terminologia denumind marginea unor piese în forma amintită. În unitățile frazeologice în care îl regăsim este specificată utilitatea elementului sau organul mașinii din care face parte: *dinte de aruncare*, *dinte de ajurare*, *dinte de angrenare*, *dinte de selectare*, *dinte al cilindrului rupător*, *dinte al discului desenator*, *dinte al spatei de țesut*, *dinte de pieptene*, *dinte mobil al preseii*.

În mai multe domenii tehnice întâlnim substantivul „falcă” desemnând elemente ale unor instrumente de prindere. Câteva dintre mașinile industriei textile au în structura lor un asemenea component numit astfel: *falca cleștelui la mașina de pieptănat*, *falca de fixare*, *falca de ghidare*, *falca de smulgere*.

Și „deget” este un lexem ce cunoaște fenomenul terminologizării. Pătrunderea în limbajul tehnic s-a realizat pornind de la caracterul mobil al acestei părți a mâinii, denumind acum diferite piese ale utilajelor. Sintagmele care îl conțin au structura substantiv + adjectiv: *deget culegător*, *deget distanțier*, *deget palpator*, *deget presător*, *deget presor*.

Alte cuvinte din sfera umanului intrate în lexicul specializat sunt *gură* (*gura țesăturii*), *limbă* (*limba acului*), *ureche* (*urechea acului*). Termenul „nas” apare singur („element component al unui organ de lovire a ghemotoacelor”)³ sau în sintagma *nasul platinei*, unde poate fi înlocuit, într-o relație sinonimică, cu vocabula „ciocul” (*ciocul platinei*).

Lexemul care denumește elementul de bază în tricoturi este *ochi*. Terminologizarea este destul de îndepărtată și, în mod cert, la baza ei a stat asemănarea formei organului vederii cu bucla realizată prin acțiunea de tricotare. Termenul poate fi utilizat singur sau însoțit de o serie de elemente care îi specifică modul de realizare sau funcția: *ochi căzut*, *ochi conducător*, *ochi de întărire*, *ochi de oprire*, *ochi deschis*, *ochi flotant*, *ochi patent*, *ochi înnodat*, *ochi patent*, *ochi vanisat*. Alte structuri conțin un neologism ce denumește tipul de împletitură: *ochi split*, *ochi glat*, *ochi links*, *ochi köper*. Sintagma *ochi de păun* desemnează un model de țesătură. Cu sensul de orificiu îl regăsim și la piesa de introducere a firului de bătătură în urzeală: *ochiul suveicii*.

Specific ființelor este verbul *a îmbătrâni* pe care îl regăsim și în lexicul textil sugerând degradarea unor materiale. Sunt prezente câteva structuri care prezintă modul în care s-au pierdut calitățile țesăturii: *îmbătrânire alcalină/ în mediul acid/ prin aburire/ prin depozitare*.

Există două substantive care au pierdut trăsătura [+ uman] în procesul terminologic, desemnând diferite dispozitive, însă au păstrat semul de urmărire, de control: *supraveghetor* și *veghetor*. Lexemele sunt însoțite de alte nume care le specifică utilizarea: *supraveghetor de*

¹ Manualul inginerului textilist – tricotașe, p. 281

http://qserver.utm.md/carti_scanate/carti/Carti_in_PDF/Manualul_inginerului_textilist_Vol_II/Sectiunea_V/Cap_5.pdf

² Cf. DEȘT-TEX, p. 927.

³ DEȘT-TEX, p. 944.

fir, supraveghetorul suveicii; veghetor de bătătură, veghetor de fir, veghetor de lansare a suveicii, veghetor de lizieră, veghetor de urzeală, veghetorul casetei suveicii, veghetor firului de pluș. Același fenomen l-a cunoscut și vocabula „fugător”, devenind termen ce numește o parte componentă a cardei „cilindru cu garnitură elastică de la o cardă pentru prelucrarea fibrelor tip lână”.⁴

O îmbogățire semantică a realizat lexemul *arlechin*. De la numele personajului buf din vechile comedii italiene, ce purta un costum pestriț format din romburi colorate, în limbajul tehnic, termenul desemnează „un motiv de desing dominat de carouri sau forme de diamante în trei sau mai multe culori”⁵.

Cuvântul „călăreț” s-a depersonalizat, iar la baza procesului terminologic a stat asemănarea poziției pe care persoana o are în activitatea călăriei cu elementul numit: *călăreț* – reper de sârmă în formă de U care se atașează răsturnată⁶. S-au format și structuri cu acest element: *călăreț de fir, călăreț glisant, călărețul iței*.

Un substantiv inanimat a devenit și vocabula „lup”, care face parte din sintagme ce denumesc mașini din industria textilă: *lup bătător* (utilaj din preparația filaturii de bumbac), *lup desfăcător* (mașină din fluxul tehnologic de prelucrare a lânii), *lup destrămător* (mașină cu rol de destrămarea particulelor fibroase)⁷. La baza transferului semantic a stat caracterul puternic, distrugător al animalului feroce transpus utilajelor.

Cuvântul „animalizare” apare în limba comună, cu nuanță negativă, pentru a ilustra trăsăturile degradante, dezumanizante ale unei persoane. Limbajul tehnic a preluat termenul pentru a numi un tratament. În semnificația nouă se pierde nota ironică, lexemul păstrează un sem central, acela legat de regnul animal, referitor la părul acestor viețuitoare, însă nu este atribuit ființelor, ci unor fibre vegetale: „conferirea unor caracteristici asemănătoare lânii firelor de bumbac sau de viscoză, prin imersarea de sculuri din aceste fibre în baie de acid azotic”⁸.

Fenomenul metaforei este întâlnit în cazul cuvântului „iapă”. Utilizat mai ales la plural (*iepe*), substantivul desemnează tălpișul, pedalele manevrate cu picioarele la războiul de țesut manual.

Un alt lexem provenit din sfera viețuitoarelor, care a devenit termen, este „cocoș” („piesă la mașina de tors mecanică”)⁹. Din domeniul ornitologiei a fost preluat și substantivul *albatros* pentru a desemna un tip de țesătură „Pânză ușoară realizată din lână cu suprafață flaușată ca de prosop. Textura seamănă cu pieptul unui albatros”¹⁰. Cuvântul „cuib” se regăsește în limbajul tehnic textil, denumind un defect de țesere caracterizat prin „aglomerare de capete de fire rupte”¹¹, iar „colivia pentru ace” este o carcasă a instrumentelor ascuțite.

Mai multe nume ce desemnează obiecte de uz larg, pe baza asemănării formei sau activității realizate cu ele, au fost preluate de lexicul specializat. Astfel, sunt utilizate în limbajul textil termenii: *cană* (vas în care se depune banda în laminoarele din filaturi), *clopot* (*filare cu clopot, fus cu clopot*), *furculiță* (dispozitiv de control al prezenței firului; *furculiță centrală, furculiță laterală, furculița pedalei mașinii de cusut*), *greblă* (dispozitiv care agită, afundă și apoi transportă și depune în mașina de spălat lână brută; *greblă de predare*), *lacăt* (organ de pe mașina de tricatat; *lacăt fang, lacăt jacard, lacătul acelor, lacătul camelor, lacătul călcâiului, lacăt desenator, mașină cu trei lacăte*), *magazie* (dispozitiv de stocare al mașinilor; *magazie pentru canete, magazie cu glisieră, magazie de bătătură, magazie de*

⁴ DEȘT-TEX, p. 581.

⁵ Lexicon de fibre și finisare chimică, p. 77.

⁶ DEȘT-TEX, p. 197.

⁷ DEȘT-TEX, p. 764.

⁸ Lexicon de fibre și finisare chimică, p. 59.

⁹ DEXI, p. 391.

¹⁰ Lexicon de fibre și finisare chimică, p. 37.

¹¹ DEȘT-TEX, p. 301.

*bobine, magazine de fire, magazine rotativă), nucă (nuca conducătorului de fir, nuca fusului), platou (placă a mașinii de tricotat pe care sunt așezate bobinele; platoul bobinelor), zăvor (element al acului de tricotat compus). Transfer semantic a înregistrat și substantivul *epuizare*. În domeniul vizat, vocabula desemnează o metodă discontinuă de vopsire.*

Cu sens figurat, este utilizată vocabula *ape*, denumind un tip de model, ce prezintă jocuri de culori asemănător valurilor marine (*brocart cu ape, mătase în ape, model ape*). În sfera hidrologiei este și cuvântul *val*, care apare în limbajul specializat al domeniului textil cu sensul „cantitate de țesătură înfășurată pe un cilindru special de lemn, de carton etc.” (DEXI, p. 2137)

Din limba comună, unde denumește o acțiune zilnică de igienă sau un model de coafură, lexemul *pieptenătură* a fost preluat de limbajul tehnic, desemnând două concepte: 1. operație manuală sau mecanică de trecere a fibrelor textile prin dinții unor piepteni, pentru a înlătura impuritățile, pentru a alege fibrele de cea mai bună calitate; 2. totalitatea deșeurilor care se elimină la pieptănatul fibrelor textile. (DEXI, p. 1449).

Cuvântul *eschimos* este prezent în lexicul textil, numind un tip de finisare al materialelor necesare hainelor de iarnă. Utilizarea este justificată semantic, pentru că pornește de la numele populației care trăiește în regiunile arctice, iar aici desemnează trăsături ale îmbrăcămintei acestora (căldură și ignifugare).

Două substantive care sunt cunoscute a denumi produse textile, unul vestimentar și altul de uz casnic, sunt prezente și în limbajul tehnic – *manta* și *pătură*. Primul păstrează sensul de protecție exterioară pe care îl are respectiva haină: *mantaua fibrei, mantaua lacătelor*, structură *miez-manta* a fibrelor bicomponente. Cel de-al doilea denumește un strat fibros: *pătură de alimentare, pătură de benzi, pătură de fibră, pătură din filatură*.

Există o structură ce are la bază un obiect vestimentar *pantaloni frecători*. Respectiva sintagmă, constituită într-o metaforă conceptuală, desemnează un dispozitiv al mașinii de țesut, care mișcă materialul spre diferite părți ale utilajului.

În cazul substantivului *văl*, vorbim de o trecere de la un sens general, cunoscut de toată lumea (bucată de țesătură transparentă), la o specializare a acestuia. Tehnicienii care lucrează în filatură cunosc noua semnificație: „semifabricat sub forma unui strat foarte subțire de fibre individualizate, cu lungime și lățime mare, care se menține prin aderența fibrelor” (SR 12806:2007).

Destul de interesantă este evoluția cuvântului *fâș*. De la onomatopeea care imită zgomotul frunzelor, al hârtiei, al pungilor etc., a fost substantivizat și ales ca nume pentru materialul sintetic, impermeabil utilizat la haine de ploaie și apoi extins la denumirea obiectului vestimentar realizat din acest material. Considerăm că la baza transferului a stat zgomotul produs de mișcarea respectivei țesături.

Există un model de țesătură, caracterizat prin alternarea firelor în două culori, care este desemnat cu sintagma *sare și piper*. În mod cert, motivul adoptării structurii a fost contrastul cromatic alb-negru realizat prin alăturarea celor două alimente.

3. Concluzii

Observăm că sunt numeroase cuvintele care au devenit termeni, unii pătrunzând numai în limbajului textil (*ochi, cuib, lup, veghetor*), iar alții se regăsesc în mai multe domenii (*picior, pas, falcă, nas, nucă, manta*). Din punct de vedere structural, sunt rare situațiile în care lexemele apar singure (*cană, zăvor*), majoritatea făcând parte din sintagme ce conțin elemente determinante pentru înțelegerea sensului tehnic (*călăreț de fir, dinte de ajurare, pasul fuselor, magazine de bătătură*).

În noile structuri, cuvintele păstrează nota semantică inițială, vorbind de o extensiune a sensului, de o îmbogățire lexicală. Toate noțiunile care au cunoscut procesul denominativ prezintă o asemănare cu elementul inițial desemnat prin cuvântul respectiv.

BIBLIOGRAPHY

Asociația generală a inginerilor din România, Societatea inginerilor textiliști din România, *Manualul inginerului textilist*, Vol. II, București, Editura AGIR, 2003.

Grigoriu, Aurelia, Blașcu, Vasile, *Lexicon de fibre și finisare tehnică*, Iași, Editura Performantica, 2010.

Pavel, Eugeniu, Rucăreanu, Constantin, *Introducere în terminologie*, București, Editura Academiei Române, Editura AGIR, 2001.

SIGLE

DEXI = Coordonator științific Eugenia Dima, *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*, Italia, Editura ARC&GUNIVAS, 2007.

DEȘT-TEX = Academia Română, Comisia de terminologie pentru științele exacte, *Dicționar explicativ pentru știință și tehnologie. Textile*, București, Editura Academiei Române, Editura Agir, 2006.